

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

בחובת האב לשכור מלמד לבנו

**'ולמדתם אותם את בניכם'
(דברים פ' י"א פסוק י"ט)**

ד. ודברי המנ"ח בעניות דעתנו לא זכינו לאורו להבינם, דאם כי אמנם המצוה הזו עולה ממון, אבל אטו מי שאין לו ארבעת המינים לקנותם בכדי לקיים המצוה ויש לפניו אפשרות לקנותם בבין השמשות דיום א' דיו"ט, דכבר כתב הר"ן דמחוייב ליטול הלולב מחמת דהוי ספיקא דאורייתא ולחומרא, האם נימא דכיון דיעלה לו ממון ארבעת המינים יהיה פטור מלקנותם משום דהוא ספק ממונא, וצ"ע.

* * *

ה. והנה בהגהות מימוניות על הרמב"ם כאן כתב בשם מהר"ם דחיוב זה לשכור מלמד יש כפייה על כך ככל כפייה על המצוות, דהא היא מ"ע ד, ולמדתם אותם את בניכם" וכשם שכייפינן לקיים מ"ע דסוכה ולולב (חולין קלב), וכן למ"ד פריעת ב"ח מצוה איתא בכתובות פו' א' דכופין אותו לפרוע מידי דהוי כשאר מ"ע, וכיון שהאב חייב בבנו למולו ולפדותו כופין אותו לקיים, ה"נ כייפינן ליה ללמדו תורה, וכיון דהא מלתא חובה היא הוה ליה כשאר בעל חוב ועבדינן ביה מלתא. ובב"י (יו"ד סי' רמה) אסברה לה דהכוונה דנחתנין לנכסיה בכדי שיהיה השכר לת"ת דהבן.

* * *

א. בקדושין (כט' א') ת"ר האב חייב בבנו... וללמדו תורה..., ובגמ' שם עמ' ב', ללמדו תורה מנלן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם... וברמב"ם פ' א' מהל' ת"ת הלכה א' כתב ז"ל: נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם. ע"כ.

ב. ובהל' ג' שם חייב לשכור מלמד לבנו וללמדו... ובכס"מ שם לא הביא מקור. וכן כתב הלח"מ זה לא מצאתי מפורש, וכן כתב בי"ש קדושין פ' א' אות נח'. והביא הלח"מ מש"כ הב"י דמסברא ידע ליה ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא א"כ חייב ללמד בשכר. (וראה שם בלח"מ שנסתפק אם החיוב לשכור מלמד הוא מדרבנן או מדאורייתא).

ג. והנה קיי"ל דאב חייב ללמד את בנו תורה ולא את בתו. במנחת חינוך מצוה תי"ט ס"ל דודאי טומטום ואנדרוגינוס הם עצמם חייבים מספק ללמוד תורה, ככל מ"ע שעל אף שנשים פטורות הם חייבים מצד ספיקא דאורייתא. ולאחמ"כ דן ומסתפק דאפשר דאמנם האב בעצמו גם חייב ללמדם תורה, אבל ללמדם בשכר אולי אינו מחוייב, משום דזה כבר לא הוי ספק איסור אלא ספק ממון ולקולא.

המוטלת על המלוה כאמור, ומעולם לא עלה על דעת הרמב"ן לומר דדין כפיה על המצות כולל ליקח ממונו של המלוה, באשר אין הוא חייב כלל חיוב ממון ללוה, וריבית שנתן הלוה הוא קנין גמור של המלוה א"כ מהיכי תיתי שיקחו ממנו את ממונו.

(ושמעתי מפי מורי ורבי הגאון האמיתי רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל שהטעים הדבר בהלכות חזרת ריבית נאמר בשו"ע י"ד ולא בחו"מ) ודו"ק.

ח. ולפ"ז מיושבת הקושיא אמאי ס"ל לכמה ראשונים שלא נחתינן לנכסיה האב להוציא ממנו עבור שכר למוד לבנו מדין תורת כפיה על המצוות ד., עד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו" דדברי הרמב"ן כאמור הם רק במקום שהממון של הלווה משועבד למלווה הרי יש למלווה תביעה ממונית על הלווה, וממון זה מחזירין למלווה כאמור דבכך אזלא לה מצוות פריעת בע"ח דכבר אינו חייב לו.

והסבר הדבר הוא פשוט דלא דמי כלל משום דיסוד כפייה בזה הוא רק מחמת מצות האב ללמד בנו תורה, ואפי' אם הדבר יכול להיות רק בשכר אין לבן שום תביעה שהאב חייב לו ממון, ממילא אין מקום לירד לנכסיו.

* * *

ט. ולפי דברינו אלו נתעצמה עוד יותר קושיית מו"ר הגאון האמיתי בעל האבי עזרי זצוקללה"ה ששמעתי מה שהקשה על המנ"ח. ותורף דבריו דאף דהבן הוא טומטום או אנדרוגינוס והוי רק ספק אי חייב ללמדו תורה, קרוב הדבר לומר דאין זה נכלל בכלל ספק ממון דלקולא, ומשום דיסוד הדבר הוא אם חייב ללמדו תורה או לא חייב ללמדו תורה, והואיל ופסקינן לגבי מצות חיוב האב ללמד את בנו תורה דספיקא דאורייתא לחומרא, א"כ מאי דמצוה זו של קיום מצות ת"ת אפשר לקיימה רק ע"י שכר אין לומר דזה הוי ספק ממונא דהרי היום הוא מחויב בתורת ודאי ללמד את בנו תורה מכח הכלל של „ספיקא דאורייתא לחומרא“.

וה' יאיר עינינו בדברי המנ"ח.

ו. והנה מצינו לכמה מקמאי דסבירי להו דאע"ג דפסקינן בכמה דוכתי דכפינן להו, עכ"ז לא נחתינן לנכסיה, וכגון בריבית קצוצה דגם שם נפסקה ההלכה דכייפינן את המלוה להחזיר הריבית ללוה משום מ"ע ד., וחי אחיך עמך" ומ"מ אין יורדין לנכסיו לגבות את הריבית עבור הלוה.

והקשה בקצות החושן (סימן לט' סוף ס"ק א') אליבא דהרמב"ן בכתובות (פו' א') לגבי פריעת בע"ח דאף על גב דשעבודא לאו דאורייתא נחתינן לנכסי הלוה משום הטעם ד., עד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו“.

ואם כן קשיא אמאי לא אמרינן לגבי חזרת ריבית קצוצה דנרד לנכסיו של המלוה מדין כפיה דעד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו!!!?

ובאמת קושיא זו קשיא לכאורה גם על הנך ראשונים דסבירי להו דלא נחתינן לנכסיו של האב ולהוציא השכר עבור המלמד נימא עד שכופהו בגופו שיקיים מצוות ת"ת עם הבן בשכר, נרד לנכסיו ונגבה את הממון עבור שכר המלמד??

ז. ואשר יראה לומר בזה ליישב הקושיות הללו דבאמת נרד לשיתין ביסוד הדבר מה שכתב הרמב"ן „עד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו“ לגבי פריעת בעל חוב, דאין כוונת הרמב"ן דמעשה הכפייה הוא ע"י שנוטלין ממונו, דלא חידש הרמב"ן דישנם שני סוגי כפיה, חוץ מכפיה ע"י שוטים שהוזכר בש"ס ופוסקים יש גם עוד סוג כפייה שאולי אף עדיף, והוא שייקחו ממנו את ממונו.

אלא כוונת הרמב"ן דכיון דהלווה חייב ממון, – וזו היא הסיבה שהוא עובר על המצוה של פריעת בעל חוב, יש בידי בי"ד לסלק את הסיבה שבגללה עבר על המצוה של פריעת בעל חובו ליטול ממנו את ממונו שהוא חייב חוב ממון למלווה ואז כבר אין מקום כלל למצוה.

וחלוק הדבר ממצות „וחי אחיך עמך“ שמצוה על המלווה להחזיר הריבית, דהא באמת המלווה אין לו שום חיוב ממון ללוה, והלוה אינו בכלל צד ממוני בדבר, אלא זו מצוה